

TAPPAAKO ÄIDINKIELENOPETUS LUOVUUDEN? — OPETTAJA JA OPPILAS KESKUSTELEVAT

TUH: Janne Koskinen on oppilaani, abiturientti. Viime viikolla hänen luokkansa joutui taas kerran kirjoittamaan aineen. Koska ylioppilastutkinto oli lähestymässä, oli korkea aika saattaa teksti myös kieleltään nuhteettomaksi. Ennen aineen kirjoittamista oppilaat joutuivatkin tekemään pienen oikeakielisyydestin, jossa mietittävänä oli tavallisimpia kieliongelmia: lauseiden välistä pilkutusta, yhdyssanoja, sanojen oikeinkirjoitusta. Tarkoitus oli, että harjoitus virittäisi oppilaat tarkkai-
lemaan kieltä myös siinä vaiheessa, kun omaa tekstiä viimeistellään. Miten harjoitus toimi?

JK: Eipä ole koskaan aikaisemmin tuntunut niin vaikealta alkaa kirjoittaa äidinkielen ainetta. Onneksi yhdyssana- ja pilkkusäännöt unohtuivat pian ensimmäisen sivun jälkeen ja pääsin vauhtiin. Ensimmäisen sanan piti olla *jokasunnuntainen*, ja pieleen meni — itse asiassa en vielääkään muista, onko se yhteen vai ei, joten laatimastasi pikku testistä ei tainnut olla mitään hyötyä.

Oikeakielisyyden oppimista ei helpota se, että heti pilkkusääntöjen jälkeen meille oppilaille tarjotaan sivistävää kaunokirjallisuutta: Aleksis Kiveä, Eino Leinoa ja muuta — ne ovat nykylukijan silmin oikeinkirjoituksen sikolähtejä. Ajattelepa sitä *sitä-*

▷

paitsien ja *niinkuiden* määrää, puhumatta-
kaan banaaleista puhekielisyksistä. —
Niin, saiko sen aineen kirjoittaa stadin slan-
gilla?

Pilkkusäännöt ovat kovin ehdottomia. Haluaisin, että minulla kirjoittajana olisi valtuudet maustaa tekstejäni välimerkeillä niin kuin haluan. Tästä aiheesta syntyi pieni kähnäys minun ja koulumme lehden päätoimittajan välille: kirjoittamassani kolumneissa eivät pilkut olleet hänen mielestään oikeilla paikoillaan. Yritin selittää, etten juuri niissä kohdissa halunnut antaa hengähdystaukoa lukijalle. Selitys ei mennyt läpi, joten tekstini päättyi painoon pilkuilla laimennettuna.

TUH: Yleinen käsitys on, että opettaja korjaa tai opettajan ainakin pitäisi korjata kaikkien oppilaiden aineista kaikki virheet. Se ei kuitenkaan olisi järkevää, kun tietää, että tekstin heikkoudet kasautuvat: käsitteilyltään vaatimattomaan tekstiin kertyy yleensä myös kielen heikkouksia. Semmoisessa aineessa räikeät yhdyssana- tai alkukirjainvirheet hyppivät silmille. Kun oppilaan itsetunto on jo muutenkin koetuksella, ei tee mieli kuluttaa punakynää ollenkaan vähäisiin virheisiin.

Sisällöltään laadukas teksti taas tuntuu sietävän paremmin kielellistä kömpelyyttä, mutta hyvän kirjoittajan tekstiä mielellään korjailee, koska kirjoittaja pystyy ottamaan opin vastaan. Huomasin kyllä, että testissä hallitsit pilkkusäännöt ja osasit niitä soveltaa, mutta aineessasi olit aika vapaamielinen. En tainnut pilkkujasi korjailla, kun näin, että se oli tietoista tyylittelyä.

Yleensä normien rikkominen on tahontonta. Normit pitää ensin hallita, että niitä voi tietoisesti rikkoa. Pitää esimerkiksi ymmärtää, milloin pilkku tai sen puuttuminen muuttaa merkitystä. Monessa kohtaa näkyy myös vieraiden kielten malli, esimerkiksi virkkeen alussa olevat lauseenvastikkeet oppilaat erottavat melkein poikkeuk-

setta pilkulla.

JK: Minä olen paljon huolestuneempi siitä, miten englannin kieli vaikuttaa sanastoomme kuin mihinkään pilkkunormeihin. Myös alatyylisten ilmausten yleistyminen on pahempi uhka kuin pilkkuongelmat. Alaluokkien opettajat tuntuvat nykyään käyttävän sellaista kieltä, josta me olisimme 80-luvulla saaneet jälki-istuntoa. Jostakin syystä kielen keinoja ei osata hyödyntää, eikä tukistamistakaan enää sallita.

Voimasanat ovat ennättäneet televisionkin ihmeelliseen maailmaan. Oliko se nyt Jukka-Pekka Palo, joka ehätti kehuun oikeaa tietokilpailuvastausta sanoilla *helvetin hyvä*. Juontajan suusta voi odottaa mitä tahansa, mutta enemmän hätkähdytti eläkeläisyleisö, joka hymysuin taputti osuvalle huomautukselle. Eivätkö edes he ymmärrä?

Tiedän kyllä, että kielentutkijat eivät ole huolestuneita vierasperäisyyksistä kielestämme, mutta minusta se on vähän sinisilmäistä. Vaikka kieli onkin aina ottanut vastaan vierasta sanastoa ja rakenteitakin, eivät ne koskaan ole vyöryneet kieleemme samalla voimalla kuin nykyisten viestinten aikana. On tehtävä kaikki voitava esimerkiksi sen eteen, että kansa ymmärtää päättäjien kieltä. Välillä tuntuu, että poliitikot tahtovat muuta. On tosin kätevää, jos toimittajan kiusallisen kysymyksen voi taitavasti välttää puhumalla tyhjiä vierasperäisiä sanoja peräkkäin.

Euroopan unioni toi meille uusia ongelmia, jopa nimestä lähtien: eräs poliitikkomme vastusti sanaa *unioni*, koska siinä oli hänen mielestään »sotilaallinen sävy». Tölväisy paljasti hänen huonon englannin kielen taitonsa ja myös laajemman ongelman: huonosti ymmärretyt vierasperäiset sanat aiheuttavat vaikeuksia, eikä kieli enää täytä tehtäväänsä.

1800-luvulla kieleemme luotiin suuri määrä uusia omaperäisiä sanoja, jotka toi-

mivat hyvin. Nykyäänkin voi ilahtua: *tietokoneen levykkeeltä voi tulostaa tiedoston*, ei tarvitse »printata kompuuterin disketiltä fileä». Tätä suomentamistyötä kielenhuoltajien pitäisi tehdä väsymättä. Jos äidinkielen tunneilla käsiteltäisiin enemmän suomen kielen omaperäisyyttä ja ainutlaatuisuutta, oppilaat ymmärtäisivät, mikä rikkaus heillä on tässä kielessä.

TUH: Sinun sukupolvesi edustaa uudenlaista kieliäjätelua. Teillä on niin hyvä vieraiden kielten taito ja niin hyvä itsetunto, ettei teillä ole mitään tarvetta myötäillä vierassanojen pesiytymistä kieleen. Vaikka yksittäiset anglismit eivät sinänsä kieltä pahentaisikaan, asialla on psykologinen vaikutuksensa: salliva asenne viestii siitä, että vierasta kieltä voi käyttää äidinkielen sijaan. Kaiken aikaa tämä kynnyks madaltuu. Pian vanhemmat alkavat hävetä, jos heidän lapsensa käyvät aivan tavallista suomenkielistä koulua ja jos perheen isän väitöskirjakin on ihan vain suomenkielinen! Suomes-ta tulee heidän silmissään jälleen rahvaan kieli.

Odotan uuden kieliäjätelun näkyvän sitten, kun sinun ikäluokkasi muutaman vuoden päästä laatii mainostekstejä ja kirjoittaa virkakieltä. Nykyinen aikuispolvi kuvittelee, että vierasperäisellä sanastolla voidaan mielistellä nuorisoa ja että käsitteellinen kieli herättää kunnioitusta. Te olette kuitenkin koulussa joutuneet tarkastelemaan niin paljon tekstejä, määrittelemään merkityksiä ja itsekin manipuloimaan kielellä, ettei teitä jymäytetä.

En halua meille Ranskan mallia, mutta kyllä monissa maissa omaan äidinkielen suhtaudutaan paljon arvostavammin kuin meillä. Tosin meilläkin on lehdissä ilahduttavasti kielipalstoja, -nurkkia ja -ikkunoita, mutta miksi televisiossa ei keskustella kielestä? Televisio tavoittaisi nuorisonkin. Ehkä ohjelmien suunnittelijat luulevat, ettei oma kieli kiinnostanut nuoria. Se ei kuiten-

kaan pidä paikkaansa, niin kuin näemme koulussa joka päivä.

Tietenkin koulussa pitäisi käsitellä suomen kielen ainutlaatuisuutta paljon enemmän kuin siihen nyt on mahdollisuuksia. Pitäisi harjoitella monenlaisia tekstilajeja ja pitäisi totuttautua myös spontaaniin kirjoittamiseen ja puhumiseen. Silloin opittaisiin käyttämään luontevasti sellaisia sutkauksia ja tunteen ilmauksia, jotka nykyään hallitaan vain englanniksi. Joskus oppilaat ihmettelevätkin sitä, miksi amerikkalaisten elokuvien tekstitykset tuntuvat niin vierailta: sitä mikä englanniksi on vivahteikasta ja nokkelaa, ei osatakaan sanoa suomeksi. Kun äidinkielen tunteja kuitenkin on vähän, kielen tarkastelussa painottuu usein normien hallinta ja tekstien erittely. Kielellinen ilottelu jää liian vähäiseksi. Aleksis Kiven ajoista oikeakielisyyden normit ovat muuttuneet, mutta hänen tekstejään luetaankin koulussa ennen muuta osoituksena kielen rikkaudesta.

Tietysti monelle oppilaalle on kyllin haastetta siinäkin, että oppii rakentamaan selkeitä ja virheettömiä lauseita ja lauseista ehjiä tekstejä. Itse asiassa ylioppilasmaailman korkeimmassa arvosanoissa edellytetään parempaa normien hallintaa kuin ehkä missään muussa kielenkäyttötilanteessa. Ei meidän lehdistömme kieli aina kelpaa laudaturia tavoittelevalle kirjoittajalle malliksi. Opettaja on vähän kummallisessa tilanteessa: hänen on vaadittava oppilailta normien osaamista mutta samalla oltava salliva siinä, että muut kielenkäyttäjät eivät välttämättä kuitenkaan hallitse niitä. Jos ei ole salliva, saa tiukkapipoisen maineen. Kerrotaan tarinaa äidinkielen opettajasta, joka korvasi oppilaiden aineista *sohva*-sanan ilmaisulla *pehmustettu joukkoistuin*. Sitä minä sanoisin tiukkapipoisuudeksi.

Joskus oppilas voi tietysti tuntee, että normit alkavat kahlita hänen ilmaisuha-luaan. Käy niin kuin sinulle viime viikolla.

▷

— Olemmeko nyt päätyvässä siihen, että äidinkielenopetus tappaa luovuuden?

JK: Toivon, ettei tästä sellaista kuvaa ole syntynyt. Oppilaiden energiaa olisi nykyisillä, olemattomilla tuntimäärillä mahdotonkin tukahduttaa. Parhaimmillaan koulussa opetetut normit tukevat kielenkäyttöä. Kyllä sääntöjenkin mukainen kirjoitus on luovaa; ei kurinalaisuus ole luovuuden vastakohta. Käytössännötkin ovat sitä varten, että tiedämme, miten toimia vaihtuvissa tilanteissa — sama pätee kirjoittamiseen ja

puhumiseen.

Uskon, että opetus antaa meille tärkeän ominaisuuden: otamme vastuun omasta kielenkäytöstämme. ■

JANNE KOSKINEN

Palkkatilankatu 6 C 29, 00240 Helsinki

Sähköposti: *Janne.Koskinen@Helsinki.Fi*

TUULA UUSI-HALLILA

Kauppalantie 27–29 B 21, 00320 Helsinki

Sähköposti: *tuuhalli@freenet.hut.fi*